

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे

संस्कृत विशारद (बी.ए.) – बहिःस्थ

परीक्षा : जानेवारी – २०२३

सत्र १ ले

विषय: पञ्चतन्त्र-काकोलूकीय (22E413)

दिनांक : ०५/०१/२०२३

गुण : १००

वेळ : स. १०.०० ते १.००

सूचना : सर्व प्रश्न अनिवार्य

प्र. १ चतुरः गद्यांशान् माध्यमभाषया अनुवदत।

(२८)

- १) कश्चित्क्षुद्रसमाचारः प्राणिनां कालसन्निभः। विचचार महारण्ये घोरः शकुनिलुब्धकः॥
नैव कश्चित्सुहृत्तस्य न सम्बन्धी न बान्धवः। स तैः सर्वैः परित्यक्तस्तेन रौद्रेण कर्मणा॥
ये नृशंसा दुरात्मानः प्राणिनां प्राणनाशकाः। उद्वेजनीया भूतानां व्याला इव भवन्ति ते॥
स पञ्जरकमादाय पाशञ्च लगुडं तथा। नित्यमेव वनं याति सर्वप्राणिविहिंसकः॥
- २) अथ रक्ताक्षे गते स्थिरजीव्यतिहृष्टमना व्यचिन्तयत् - अहो कल्याणमस्माकमुपस्थितं यद्रक्ताक्षो
गतः। यतः स दीर्घदर्शी। एते च मूढमनसः। ततो मया सुखघात्याः सञ्जाता एते। उक्तञ्च यतः
न दीर्घदर्शिनो यस्य मन्त्रिणः स्युर्महीपतेः। क्रमायाता ध्रुवं तस्य न चिरात्स्यात्परीक्षयः॥
अथवा साध्विदमुच्यते -
मन्त्रिरूपा हि रिपवः सम्भाव्यन्ते विचक्षणैः। ये हितं वाक्यमुत्सृज्य विपरीतोपसेविनः॥
एवं विचिन्त्य स्वकुलाये एकैकां वनकाष्ठिकां गुहादीपनार्थं दिने दिने प्रक्षिपति न च ते मूर्खा
उलूका विजानन्ति, यदेष स्वकुलायमस्मद्वाहाय वृद्धिं नयति।
- ३) अथान्ये तस्य भृत्याः स्थिरजीविनमुच्छृङ्खलवचनैर्जल्पन्तमवलोक्य तस्य वधायोद्यता
मेघवर्णेनाभिहिताः - “अहो, निवर्तध्वं यूयम्। अहमेवास्य शत्रुपक्षपातिनो दुरात्मनः स्वयं निग्रहं
करिष्यामि।” इत्यभिधाय तस्योपरि समारुह्य लघुभिश्चञ्चुप्रहारैस्तं प्रहृत्य आहतरुधिरेण
प्लावयित्वा तदुपदिष्टमृष्यमूकपर्वतं सपरिवारो गतः। एतस्मिन्नन्तरे कृकालिकया
द्विषत्प्रणिधीभूतया तत्सर्वं मेघवर्णस्यामात्यव्यसनमुलूकराजस्य निवेदितं यत् - “तवारिः सम्प्रति
भीतः क्वचित्प्रचलितः सपरिवारः” इति अथोलूकाधिपस्तदाकर्ण्यस्तमनवेलायां सामात्यः
सपरिजनो वायसवधार्थं प्रचलितः, प्राह - “त्वर्यतां त्वर्यतां, भीतः शत्रुः पलायनपरः
पुण्यैर्लभ्यते उक्तञ्च -
शत्रोः प्रचलने छिद्रमेकमन्यच्च सश्रयम्। कुर्वाणो जायते वश्यो व्यग्रत्वे राजसेविनाम्॥
- ४) तच्छ्रुत्वा प्रहृष्टो मेघवर्ण आह - ‘तात, कथयात्मवृत्तान्तम्। चिरादद्य दृष्टोऽसि।’ स आह -
‘वत्स, नायं कथनस्य कालः। यतः कदाचिदस्य रिपोः कश्चित्प्रणिधिर्महागमनं निवेदयिष्यति,
तज्ज्ञानादन्धोऽन्यत्रापसरणं करिष्यति।
तत्त्वर्यताम्, त्वर्यताम्। उक्तञ्च -
शीघ्रकृत्येषु कार्येषु विलम्बयति यो नरः। तत्कृत्यं देवतास्तस्य कोपाद्विघ्नन्त्यसंशयम्॥
तथा च -
यस्य यस्य हि कार्यस्य फलितस्य विशेषतः। क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसम्॥
- ५) अथैवमभिहिते स मेघवर्णो राजा चिरन्तनं पितृसचिवं दीर्घदर्शिनं सकलनीतिशास्त्रपारङ्गतं
स्थिरजीविनामानं प्रणम्य प्रोवाच, ‘तात! यदेते मया पृष्ठाः सचिवास्तावदत्र स्थितस्यापि तव
तत्परीक्षार्थं येन त्वं सकलं श्रुत्वा यदुचितं तन्मे समादिशसि। तद्यद्युक्तं भवति, तत्समादिश्यताम्।’
स आह, ‘वत्स! सर्वैरप्येतैर्नीतिशास्त्राश्रयमुक्तं सचिवैः, तदुपयुज्यते स्वकालोचितं सर्वमेव।
परमेषु द्वैधीभावस्य कालः ततः स्वयमविश्वस्तैर्लोभं दर्शयद्भिः शत्रुर्विश्वास्य सुखेनोच्छिद्यते। तद्
द्वैधीभावसंश्रितस्य तव स्वस्थाने वासो भविष्यति लोभाश्रयाच्च शत्रुमुच्चाटयिष्यसि। अपरं यदि
किञ्चिच्छिद्रं तस्य पश्यसि तद्रत्वा व्यापादयिष्यसि।’

प्र. २ कानपि दशसन्धीन् विघटयत।

(१०)

१) नृपतिस्ते	२) बलेर्नियमनम्	३) कालेनैते
४) कथमेतत्	५) यदैव	६) चेदम्
७) व्यसनेष्वनादरः	८) तेनाभिहितम्	९) सोऽब्रवीत्
१०) तन्मया	११) भक्षयितुमिच्छति	१२) मयाऽपहृते

प्र.३. केनाश्रित् दशानां रूपपरिचयं कारयत । (१०)

१) सर्वे	२) रिपवः	३) मया	४) कृत्वा
५) भर्ता	६) प्रक्षिप्य	७) ददर्श	८) लुब्धकेन
९) आदिशत्	१०) शत्रोः	११) अस्माकम्	१२) गच्छति

प्र.४. कानि अपि दश वाक्यानि सूचनानुसारं परिवर्तयत । (१०)

- १) वयं रात्रौ न पश्यामः स्म। (स्म निष्कासयत।)
- २) हंसाः पद्मवने नश्यन्ति। (वाक्यमेकवचने परिवर्तयत।)
- ३) त्वं किं मन्यसे? (त्वं स्थाने भवान् इति कर्तृपदं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।)
- ४) ----- सह शुष्ककलहं कर्तुमारब्धः। (तद् सर्वनाम्नः योग्यं रूपं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।)
- ५) गजयूथेन बहवः शशकाः निपातिताः। (वाच्यपरिवर्तनं कुरुत।)
- ६) स च रात्रावभेत्य सदैव तस्य न्यग्रोधस्य समन्तात् परिभ्रमति। (वाक्यं लङ्लकारे परिवर्तयत।)
- ७) पूजयैनं यथाविधि। (भवन्तः इति कर्तृपदं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।)
- ८) यः नरः शीघ्रकृत्येषु कार्येषु विलम्बयति। (वाक्यं बहुवचने परिवर्तयत।)
- ९) बिलस्य वाणी कदापि मे न श्रुता। (बिलस्य शब्दस्य स्थाने गुहा शब्दस्य योग्यं रूपं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।)
- १०) अहं प्रत्यहं सेवां करिष्यामि। (वाक्यं लट्लकारे परिवर्तयत।)
- ११) मुनिना रविः आहूतः। (वाच्यपरिवर्तनं कुरुत।)
- १२) वयं विनष्टाः। (वाक्यं एकवचने परिवर्तयत।)

प्र.५. कानि अपि त्रीणि वाक्यानि ससन्दर्भं स्पष्टीकुरुत। (३०)

- १) स्वजातिर्दुरतिक्रमा।
- २) भूतान् यो नानुगृह्णाति ह्यात्मनः शरणागतान्।
- ३) बहवो न विरोद्धव्या दुर्जयो हि महाजनः।
- ४) श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः।

प्र.६. काकोलूकीयात् कामपि कथां स्वशब्दैः संस्कृतेन लिखत। (१२)
